

Vastaväittäjän huomioita Kati Honkasen väitöskirjasta

Kirsi Pauliina Kallio

Kati Honkasen kasvatustieteen alan väitöskirja *Paikkojen merkitykset subjektiiviselle hyvinvoinnille* käsittelee kokemustiedon merkitystä asuinalueiden kehittämisessä, erityisesti kaupunkien ja lähiöiden kontekstissa. Se kiinnittyy paikkalähtöisen kasvatuksen humanistiseen tutkimusperinteeseen, josta käsin Honkanen asettuu ymmärtämään eri-ikäisten ihmisten hyvinvoinnin merkitystä osana kasvuympäristöjä.

Ensimmäinen artikkeli sijoittuu lapsuuden maantieteen alalle. Se on menetelmällisesti suuntautunut, kansainvälinen tutkimusartikkeli, jonka aiheena on erilaisten lapsilähtöisten tutkimusmenetelmien yhdistäminen sekä lasten ja nuorten kanssatutkijuus. Kyseessä on puhtaan akateeminen kontribuutio eli sillä tavoitellaan tieteellistä vaikuttavuutta. Toinen on puolestaan varsin käytännönläheinen, yhdyskuntasuunnittelun alalla Suomessa julkaistu artikkeli, joka on suunnattu selkeästi käytännön toimijakentäl-

le akateemisen yleisön ohella. Artikkelin raportoi tutkimustuloksia lapsiin keskittyvästä osatutkimuksesta, ja analyysin pohjalta annetaan suosituksia lasten kuulemiseen ja osallistamiseen suunnittelukäytännöissä.

Kolmannen artikkelin yleisöksi on valittu erityisesti pohjoismainen tutkijakunta; tällä kertaa kohdennus on hyvinvointiyhteiskunnan tutkimuksessa. Tässä näkökulma on vanhempien eli analyysi perustuu väitöskirjan kolmanteen osatutkimukseen. Neljäs artikkeli on julkaistu yhteiskuntapolitiikan tutkimukseen keskittyvässä suomalaisessa lehdessä. Sen aiheena ovat vanhempien ja nuorten aikuisten hyvinvointipalvelukokemukset väitöskirjan neljännen osatutkimuksen mukaisesti. Kuten toinen suomenkielinen artikkeli, myös tämä tarjoilee selkeitä ehdotuksia hyvinvointipolitiikan kehittämiseen kokemuksellisesta näkökulmasta, tieteellisten tulosten pohjalta.

Artikkeleiden kautta välittyvä kuva monitieteisestä tutkijasta, joka tekee työtään yhtäältä tieteellistä, toisaalta yhteiskunnallista vaikuttavuutta tavoitellen. Tieteellisesti painottuneiden kontribuutioiden konteksti on kansainvälinen, yhteiskunnallisesti suuntautuneempien Suomi. Tällaista tutkimusprofiilia voidaan pitää tämänhetkisessä suomalaisessa tutkimuskentässä ihanteellisena.

Työssä rakennetaan kiinnostava tutkimusasetelma suhteessa kriittiseen aluekehittämiseen: Mitä jos yhdenvertaisuutta ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta korostava kaupunkikehittäminen astuukin ansaan ottaessaan ihmisten elämää luonnehtivat kategoriset määrittelyt – kuten sosioekonomisen aseman – lähtökohdakseen? Voivatko tällaiset eriarvoisuutta huomioivat, hyvää tarkoittavat näkökulmat, päätyä tarkoitamattomasti sivuuttamaan tärkeitä näkökohtia, jotka liittyvät ihmisten koettuun hyvinvointiin? Miltä näyttäisi kaupunkikehittäminen, jossa kategorisesti määritellyn huono-osaisuuden ja pahoinvoinnin rinnalle nostettaisiin eletystä elämästä käsin määriteltyä onnellisuutta ja hyvinvointia? Entäpä miten eri-ikäisten asukkaiden kokemustietoa voidaan kerätä ja koota tällaisen suunnittelun tarpeisiin? Näihin kiinnostaviin kysymyksiin Honkanen väitöskirjassaan pureutuu ja etsii vastauksia – vaikkakin hieman eri termein kuin miten tässä omien linsieni läpi tutkimuksen motivaatiota luonnehdin.

Väitöskirja on aiheeltaan ajankohtaisesti kiinnostava. Suomalaisessa yhteiskunnassa, ja erityisesti kaupungeissa, tapahtuu monen suuntaisia yhtäaikaista muutoksia, jotka vaikuttavat ihmisten arkielämän muotoihin ja tarpeisiin. Varttuneen väestön määrä kasvaa länsimaissa nopeasti ja Suomi on tässä kehityksessä kärjessä, yksi maailman ikääntyvimmistä yhteiskunnista. Samalla lasten ja nuorten – ja lapsiperheiden – määrä vähenee, ei vain suhteellisesti vaan myös absoluuttisesti. Nuorten eli alle 30-vuotiaan väestön asema on monessa mielessä heikentynyt. Kun aikuisväestö ei halua luopua saavutetuista eduistaan, osuvat työelämään, asumiseen ja elinkustannuksiin kohdistuvat heikennykset erityisesti nuoriin ikäluokkiin. Kaikki nämä demografiset muutokset vaikuttavat asuinalueiden ikäprofileihin ja ihmisten koettuun hyvin-

vointiin. Tähän ikäisyyden ja hyvinvoinnin tematiikkaan Honkasen väitöskirja kiinnittyy.

Yhteiskuntamme muuttuu kuitenkin samanaikaisesti myös muilla akseleilla, jotka vaikuttavat arkielämän hyvinvointiin. Kaupunkien kulttuurinen monimuotoistuminen tapahtuu osaltaan kansainvälisen muuttoliikkeen seurauksena, eri puolilta maailmaa Suomeen muuttavien ja asettuvien ihmisten myötä. Globalisaatio on johtanut monenlaisen liikkumisen lisääntymiseen, mikä haastaa kansallisvaltioiden olemusta kulttuurisesti valmiina territoriaalisina koteloina. ”Kantasuomalainen” alkaa kuulostaa päiväpäivältä absurdimmalta ilmaisulta, kun ihmisten juuret ja elämäntavat haarovat mitä moninaisimpiin suuntiin. Samalla opimme näkemään paremmin sitä kulttuurista moneutta, joka on suomalaisessa yhteiskunnassa haitallisesti luonnollistunut. Esimerkiksi saamelais-, romani- ja tataariväestön elämäntavat ja arvot eivät ole saaneet yhteiskunnassa yhdenvertaista sijaa, mukaan lukien kaupunkien kehittäminen. Kuten moni-ikäisyys, myös kulttuurinen moneus on siis ajallis-tilallisesti moniulotteista.

Yhteiskunnallista monimuotoistumista tapahtuu myös ihmisten erilaisuuden uudelleen tulkitsemisen kautta. Tätäkin kautta vähemmistöjen yhteiskunnallinen paikantuminen muuttuu. Jakolinjat normaalien ja poikkeavien välillä ovat liudentuneet esimerkiksi sukupuolen binäärisyyden ja seksuaalisuuden homonormatiivisuuden kiistanalaistumisen myötä. Samoin neuromoninaisuuden yhteiskunnallinen tunnistaminen on avannut ovia kategoristen erottelujen purkamiseen. Hannah Arendtin klassinen ymmärrys ihmisen perustavanlaatuisesta olemuksesta on saanut näin lisää jalansijaa myös Suomessa: olemme kaikki samanlaisia ihmisiä siinä mielessä, että olemme kaikki erilaisia kokevia subjekteja. Tämä tukee subjektiivisen hyvinvoinnin näkökulman tärkeyttä Honkasen väitöskirjassa.

Erilaisten erilaisuuksien huomioimista suhteessa toisiinsa analysoidaan tutkimuksessa intersektionaalisuuden käsitteen avulla. Se on tullut viime vuosina mukaan myös suomalaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun. Intersektionaalisuuden avulla on paitsi perusteltu, myös haastettu, ajankohtaista monimuotoistumiskehi-

tystä. Käsite liitetäänkin usein niin kutsuttuun yhteiskunnalliseen polarisaatioon, tai kuplautumiseen, jolle merkittävä ajuri on arkielämän virtuaalistuminen. Kun ihmiset voivat tietoliikennesyhteyksien avulla jakaa elämäänsä yhä enemmän vain valitsemiensa samanmielisten ihmisten kanssa, syntyy vahvoja erontekoja erilaisiin sosiaalisiin ympäristöihin tottuneiden ihmisryhmien välille. Samalla virtuaalisen tilan nopeat liikkeet kiinnittävät suomalaisia monenlaisiin kansainvälisiin verkostoihin ja yhteisöihin kiivastempoisesti. Tämä muuttaa myös *tilallisen kuulumisen* kokemuksiamme. Kehityksen yhtenä seurauksena on, että yhteydet toisiaan lähellä asuvien ihmisten välillä voivat heikentyä – kytketymisen vastinparina tapahtuu siis katkeutumista.

Keiden kanssa koettua todellisuuttamme jaamme ei näin ollen olekaan yksinkertainen, kartografiseen todellisuuteen palautuva kysymys, vaan monimutkainen, useiden yhtäaikaisten yhteiskunnallisten muutosprosessien spatioaalinen yhteen kietoutuma. Näiden prosessien tutkiminen on tärkeää sekä hyvinvoinnin että alue- ja kaupunkikehittämisen kannalta, kuten Honkanen väitöskirjassaan tuo esiin: Jos emme ymmärrä miten ihmiset arkipäiväisiä ympäristöjään kokevat ja elävät, miten voisimme kehittää niitä nykyisten ja tulevien asukkaiden kannalta hyvinvointia tukevaan suuntaan?

Omassa tutkimuksessaan Honkanen perehtyy subjektiiviseen hyvinvointiin tilallisena kysymyksenä paikan käsitteen kautta. Humanistisen maantieteen traditioon vahvasti nojaten hän asettuu kysymään: *Millaisia hyvinvointiin liittyviä merkityksiä lapset, nuoret, vanhemmat ja nuoret aikuiset antavat asuinalueensa paikoille?* Kysymyksenasettelu korostaa ylisukupolvisuuden merkitystä, eli sitä, että eri-ikäisillä ihmisillä voi olla erilaisia paikkakokemuksia, joiden huomioiminen suhteessa toisiinsa on tärkeää. Näkökulma on erittäin tervetullut suomalaiseen alue- ja kaupunkikehitykseen.

Nykyiset yhdyskuntarakenteemme perustuvat pääasiassa eri sukupolviasemissa olevien ihmisten eriyttämiseen ajallis-tilallisesti: lasten, nuorten, aikuisten ja varttuneen väestön ei ajatella *jakavan* kaupunkitilaa yhdessä elämisen kautta, vaan kullekin on tarjolla *omia* paikkoja, joissa muut näyttäytyvät helposti häiriöteki-

jöinä. Tämän rakenteen olemassaolon huomaa parhaiten, kun menee väärään paikkaan vääränä aikana: lapsen kanssa ei sovi mennä ulos syömään ja kuuntelemaan musiikkia kello seitsemän jälkeen illalla; nuoret eivät ole tervetulleita tapahtumiin, joiden kannattavuus perustuu oluenmyyntiin; keski-ikäisen ei ole asianmukaista istua maassa keskellä rakennettua ympäristöä lounastauolla; aikuinen henkilö voi myös vaikuttaa epäilyttävältä, jos hän valitsee istuskella lapsia varten rakennetun puiston penkillä ilman omia lapsia; varttunut ihminen puolestaan voi löytää itsensä väärästä paikasta vaikkapa pyöräillessään, kun pyörätien kunto ja ohittavien ajoneuvojen nopeus edellyttäisivät erinomaista tasapainoa ja reaktiokykyä.

Honkanen pohtii ansiokkaasti väitöskirjassaan, voisivatko eri-ikäisten ihmisten paikkasidonnaiset hyvinvointikokemukset olla avuksi ylisukupolvisesti kestävien asuin ympäristöjen kehittämisessä. Tämä on tervetullutta pohdintaa siksikin, että ikä puuttuu usein näkökulmana intersektionaalisesta tutkimuksesta. Paljastavaa on, että sille ei ole vastaavaa englanninkielistä ilmaisua kuin muille intersektionaalisuuden käsitteille: ihmisistä puhutaan tutkimuksessa termeillä *gendered, raced and classed*, mutta jos listaan lisää *”aged”* tulee sanoneeksi jotain aivan tarkoittamatonta. Ikäisyyden tutkimusta tarvitaan siis lisää, niin teoreettisessa, metodologisessa kuin empiirisessä katsannossa, jotta myös sitä koskeva käsitteistö kehittyä.

Toinen, metodologisempi kohdennus, Honkanen väitöskirjassa liittyy paikkalähtöisen kokemustiedon keräämiseen ja tulkitsemiseen. Hän on käyttänyt tutkimuksessaan monenlaisia haastattelu- ja keskustelumenetelmiä, joissa visuaalisuus ja verbaalisuus saavat erilaisia painotuksia. Näiden kokemusten pohjalta Honkanen esittää näkemyksiä siitä, miten asuinalueiden kehittämisen tutkimuksessa ja yhteiskunnallisissa kehittämisshankkeissa voitaisiin osallistaa eri-ikäisiä asukkaita tiedon tuottajina. Siinä missä visuaaliset menetelmät näyttäytyvät antoisina, erityisesti lasten ja nuorten kanssa, tunnistaa Honkanen myös niihin sisältyvät tulkinnalliset haasteet. Toisaalta puhtaasti haastatteluun perustuvan tiedonkeruun vajavaisuudet tulevat näkyviin aikuisten kanssa tehdyssä aineistonkeruussa.

Yhtenä mahdollisuutena Honkanen on tunnustellut kanssatutkijuuden menetelmiä. Tällöin tutkijat pyrkivät osallistamisen sijaan, tai sen ohella, muuttamaan omaa positiotaan lähemmäs tutkimukseen osallistujien asemaa. Näin voidaan liudentaa hierarkioita erilaisten tietämisen ja tiedon tuottamisen tapojen välillä, mikä ei tokikaan poista valtasuhteita tiedon-tuottamisen prosesseista. Nämä pohdinnat ovat kiinnostavia sekä tieteellisen keskustelun että yhteiskunnallisten käytäntöjen näkökulmasta.

Tutkimustehtävä ja -tutkimuskysymykset on asetettu analyysiä ajatellen osuvasti. Niiden luonne on kuvaileva, mikä näkyy analyysissä hienoisena deskriptiivisyytenä; analyyttistä syvyyttä olisi työssä voinut olla enemmänkin, jos tutkija olisi haastanut itseään hieman tarkemmalla kysymyksenasettelulla. Valittu metodologinen orientaatio – sosiokulttuurinen konstruktionismi – informoi työtä läpäisevästi eli on selvää, että Honkanen on sisäistänyt tämän verraten haastavan ajattelutavan erinomaisesti. Keskeiset käsitteet on esitelty sekä johdantoartikkelissa että tutkimusartikkeleissa asianmukaisesti olennaiseen tutkimuskirjallisuuteen kiinnittyen.

Käsitteellisesti kiinnitin huomiota muutama seikkoihin, joista keskustelimme väitöstilaisuudessa. Ensimmäinen näistä on yksilönäkökulman korostuminen, mikä johtuu pitkälti kokemuksellisen hyvinvoinnin eli subjektiivisen näkökulman painotuksesta. Väittelijä osoitti keskustelussa ymmärtävänsä, että subjektiivisuus voidaan liittää myös vahvemmin sosiaaliseen näkökulmaan, joka korostaisi ihmisten paikkakokemuksissa enemmän jaettua kuin ”omaa kaupunkia”. Kyseessä on siis käsitteellinen, valittu painotus.

Toinen käsite, jonka osalta kaipasin väitöstilaisuudessa täydennystä, on ”vahva paikkatunne”, jonka Honkanen esittää työssä pääasiassa myönteisten kokemusten kautta. Hän tunnisti paikkaan liittyvien tunteiden ja kokemusten spektriä laajemminkin, mukaan lukien kielteisten ja ristiriitaisten paikkatunteiden merkityksen hyvinvoinnin kannalta, joten tekstissä ilmenevä normatiivinen painotus on enemmän kirjoitustekninen kuin käsitteellinen. Keskustelussa liitimme tämän pohdinnan yhteen hyvinvoinnin tutkimiseen ilmiönä, jonka osalta niin

ikään Honkanen asettui hyvin- ja pahoinvointijatkumon kuin jyrkemmän hyvinvointi/pahoinvointi-erottelun kannalle. Tämä moniulotteisuus näkyy enemmän aikuisten haastatteluissa, ei juurikaan lasten ja nuorten kanssa tehdyn tutkimuksen raportoinnissa, mutta Honkasen mukaan aineistoissa itsessään hyvinvoinnin ja paikkatunteiden moninaisia ulottuvuuksia kyllä ilmenee. Kolmas isompi käsitteellinen kysymyksen koski muistamista, josta keskustelimme erityisesti rationaalisen ja artikuloitun, sekä kehollisen ja affektiivisen, muistamisen akselilla.

Tutkimukseen kerätty aineisto ei ole aivan tuore, minkä tutkija itsekin tuo työssä esiin ja kertoo sille myös taustasyitä. Siitä ei ole merkittävää haittaa tulosten kannalta yhtä teemaa lukuun ottamatta. Virtuaalista tilaa ja sosiaalisia medioita ei käsitellä tutkimuksessa käytännössä lainkaan. Ne ovat merkittävä osa nykyihmisten paikkakokemusta ja subjektiivista hyvinvointia ja vaikuttavat eri-ikäisten ihmisten elämisen tapoihin ja tilallisen kiinnittymisen muotoihin olennaisesti. Jo kymmenisen vuotta sitten, kun aineisto on kerätty, on kaiken ikäisillä ihmisillä ollut jonkinasteinen pääsy internetin kautta virtuaalisiin sosiaalisiin verkostoihin.

Väitöskirja on otteeltaan monitieteinen, ja se soveltuu erinomaisen hyvin laajentamaan suomalaisen kasvatustieteen tutkimuksen traditioita alue- ja kaupunkikehittämisen sekä hyvinvointitutkimuksen suuntiin. Paikkalähtöisen kasvatuksen humanistinen tutkimusperinne, johon Honkanen työnsä kiinnittää, on suomalaisessa kasvatustieteellisessä tutkimuksessa vielä varsin vähän hyödynnetty. Tutkimuksen tuloksilla on hyvää potentiaalia yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen, ja tieteellisen vaikuttavuuden osalta jo julkaistut artikkelit ovat tärkeä kontribuutio monien alojen tutkimukseen.

Kirjoittaja

Kirsi Pauliina Kallio on ympäristökasvatuksen professori Tampereen yliopistossa.

Kallio toimi Kati Honkasen väitöskirja ”Paikkojen merkitykset subjektiiviselle hyvinvoinnille” vastaväittäjänä Itä-Suomen yliopistossa 22.8.2024. (Tampereen yliopisto).